

БЎЛАЖАК ШИФОКОРЛАРГА ТАЪЛИМ ТАРБИЯ БЕРИШДА ИЖТИМОЙ ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ АХАМИЯТИ

Тўляганова Гулноза Олимжон қизи

Тошкент педиатрия тиббиёт институти. Ўзбекистон, Тошкент ш.

Аннотация. Мақолада бўлажак шифокор шахсини ўқитишда ижтимоий гуманитар фанларнинг ахамияти ва зарурияти қанчалар зарур ва муҳим ахамият касб этиши ва бунинг учун зарур имкониятларини рўёбга чиқаришнинг психологик омиллари, хусусиятларининг мазмуни тўлақонли равишда очиб берилган. Шунингдек, бўлажак шифокорларда психологик имкониятларини рўёбга чиқаришнинг конструктив, деструктив, мақсадга йўналтирилмаган ва мақсадга йўналтирилган турларининг моҳиятли жиҳатлари изоҳланган.

Калит сўзлар: ижтимоий психологик имкониятларини рўёбга чиқариш, ҳулқ-атвор, ўзини ўзи англаш, ўзини ўзи баҳолаш, конструктив, деструктив, ўзини ўзи ривожлантириш, қадриятлар тизими, босиқ бўлиш, агрессив стратегия ёки доминанта стратегияси, конструктив стратегия, эҳтиёжли-мотивацион ўз-ўзидан қониқиш.

ЗНАЧЕНИЕ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК В ОБРАЗОВАНИИ БУДУЩИХ ВРАЧЕЙ

Тўляганова Гулноза Олимжон қизи

Ташкентский педиатрический медицинский институт.

Ўзбекистон, г. Ташкент.

Аннотация. В статье в полной мере раскрывается значение и необходимость социально-гуманитарных наук в воспитании будущего врача, а также в полной мере раскрываются психологические факторы и особенности их значения и реализации необходимых для этого возможностей. Также были разъяснены сущностные аспекты конструктивного, деструктивного, нецелевого и целенаправленного типов реализации психологического потенциала будущих врачей.

Ключевые слова: реализация социально-психологических возможностей, поведение, самосознание, самооценка, конструктивное, деструктивное, саморазвитие, система ценностей, подавление, агрессивная стратегия или стратегия доминирования, конструктивная стратегия, потребностно-мотивационное самоудовлетворение.

THE SIGNIFICANCE OF SOCIAL AND HUMANITARIAN SCIENCES IN THE EDUCATION OF FUTURE DOCTORS

Tulyaganova Gulnoza Olimzhanovna

Tashkent Pediatric Medical Institute. Uzbekistan, Tashkent.

Annotation. *The article fully reveals the importance and necessity of the social sciences and humanities in the education of the future doctor, and also fully reveals the psychological factors and features of its significance and the implementation of its necessary opportunities for this. The essential aspects of the constructive, destructive, non-targeted and purposeful types of realization of the psychological potential of future doctors were also explained.*

Key words: *realization of socio-psychological opportunities, behavior, self-awareness, self-esteem, constructive, destructive, self-development, value system, suppression, aggressive strategy or dominance strategy, constructive strategy, need-motivational self-satisfaction.*

КИРИШ

Ҳозирги кунда ёш авлодни реал ва тасаввуридаги ижтимоий ўрни, мавқеини бир-бирига тўғри келмаслиги натижасида юзага келадиган қарама-қаршилиги билан тавсифланади. Ўз ижтимоий имкониятларини рўёбга чиқариш шахсинг энг муҳим таркибий қисми бўлиб, асосан ёшига мос ижтимоий-психологик тарақққиёт хусусияларига боғлиқ.

ИШНИНГ МАҚСАДИ

Ҳозирги кунга қадар бир қанча олимларнинг ўрганишларига назар ташласак талаба хулқ-атворини белгиловчи характерининг муҳим жиҳати бу-ички қарама-қаршиликлардир (ёвузликни қабул қилмаслик, адолат учун курашга киришишга тайёрлиги, ҳаётдаги мураккаб вазиятларни таҳлил эта олмаслиги, идеалга интилиш, “яхши бўлишга” ҳаракат қилиш, “очиқчасига тарбияни” қабул қилмаслик, ҳақиқатни мустақил англашга интилиш, ўз имкониятларини рўёбга чиқариш ҳоҳиши ва уни қандай амалга оширишни билмаслик). Ушбу ички қарама-қаршиликлар замирида талабаларда ҳаётий малаканинг мавжуд эмаслиги бўлиши мумкин. Шу сабабли куйидаги мақоламиз орқали бўлажак шифокорларда ўзининг ижтимоий психологик имкониятларини рўёбга чиқариш муаммосини чел эл ва маҳаллий психология, педагогика умуман олганда ижтимоий фанлар мисолида ўрганиб таҳлил қилишни мақсад қилдик.

ҚЎЛЛАНИЛГАН УСУЛЛАР

Хориж тажрибасини ўрганган холда адабиётлар билан ишлаш ва назарий таҳлил қилиш.

ОЛИНГАН НАТИЖАЛАР МУХОКАМАСИ

Ўрганишларимиз натижасида олинган таснифлашларга ва албатта хориж тажрибасига назар ташласак ҳар бир таснифлаш талаба шахсида ўз имкониятларини рўёбга чиқаришни фақат бир томонини тавсифлайди. Сабаби берилган вазият, кўп қиррали ва мураккаб жамланма бўлиб, унинг адекват тавсифномаси учун таснифланишнинг турли хил шаклларида уйғунликда солиштириши лозим. Шундай қилиб, ҳулоса қилиш мумкинки, бир қатор хориж психологлар ўзлари учун шахс ўз имкониятларини рўёбга чиқариш тушунчаси моҳиятини турли таърифларини аниқлаштирганлар, бироқ, уларнинг нуқтаи назарларларини бирлаштира, шахсни ўз имкониятларини рўёбга чиқаришнинг иккита омилини ажратиб кўрсатса бўлади. Биринчи ҳолда, шахсни ўз имкониятларини рўёбга чиқаришни эҳтиёжли-мотивацион томон сифатида тушуниб, у шахснинг ички ундовчи кучи бўлиб, мустақил эҳтиёж, интилиш сифатида кўринади. Иккинчи ҳолда, ўз имкониятларини рўёбга чиқариш ҳулқ-атворли омил сифатида кўрилиб, инсон аниқ хатти-ҳаракатларида намоён бўлувчи, ўзгалар олдида ўзини аҳамиятини сўзлар орқали ҳимоя қилиш, унинг натижасида ўз-ўзидан қониқиш ва ўзини ўзи баҳолашни кўтарилиш ҳисси намоён бўлади.

Ушбу муаммо кўплаб олимлар (А. Адлер, Л.И. Божович, В.Н. Куницина, И. Кант, В.С. Мухина, Е.П. Никитин, С.П. Слакба, Н.В. Самоукина, В.С. Саблин, Д.И. Фельдштейн, Н.Е. Харламенковалар) тадқиқот олиб борган. Ўз имкониятларини рўёбга чиқариш бу – инсонни ўзини ўзи баҳолашни кўтариш ва қўллаб-қувватлашга интилиш, нафақат ўзи томонидан, балки атрофдагилар билан ҳулқ-атворда ва ўзаро таъсир усуллари намоён қилишидир. Қарама-қаршилик шундан иборатки, талабаларни барчаси ўқишдаги ва бошқа соҳалардаги муваффақиятлари орқали ўзининг ижтимоий имкониятларини рўёбга чиқармайди, ўзининг моддий эҳтиёжлар ва интилишлар даражаси кўтаради, шунингдек, атрофдагиларга нисбатан салбий муносабатда, ўзга шахс қадри – қийматини инкор этиш ва уни шахс сифатида ерга уриш орқали ҳам намоён бўлади. Шунинг учун ҳам тиббимёт олий таълими талабаларига ижтимоий психологик фанларни мукамал ўқитиш ва ўргатиш ҳозирги кундаги муҳим ва долзарб муаммолардан бири бўлиб қолмоқда.

Шахснинг ривожланиши ва шаклланиши, шубҳасиз “ўз имкониятларини рўёбга чиқариш” психик ҳодиса билан боғлиқ. Ўз имкониятларини рўёбга чиқариш – бу инсонни ўз шахсининг ўзи ва ўзгалар томонидан юқори баҳолашига интилиш. Т.Д. Дубовицкая ва Е.А. Киреева “Талабалик ёшида ўз имкониятларини рўёбга чиқариш хусусиятларини тадқиқ этиш” мақоласида, ўз имкониятларини рўёбга чиқариш уч усулга бўлинади: 1) конструктив ўз имкониятларини рўёбга чиқариш – ўзгаларни қўллаб-қувватлаш, самарали фаолият, креативлик (ижодийлик) ҳислатлари орқали инсон ўз қадр-қимматини ва муҳимлигини ҳис қилишида намоён бўлади; 2) деструктив ўз имкониятларини рўёбга чиқариш – негативизм (салбийлик) шаклида намоён бўлиб, бу ҳолатда ўзга инсонни шахсий қадр-қиймати ва аҳамияти инкор

этилади; агрессив хулқ-атвор қониқиш ҳиссини ва ўзини ўзи баҳолашни кўтарилиши мумкин; ўз имкониятларини рўёбга чиқаришдан воз кечиш – депрессия, аутоагрессия, ўзини ўзи намоён қилишдан, комилликка интилишдан воз кечиш, ўзини инкор этиш, ютуқларини аҳамиятсиз ҳисоблаш, пассив-бефарқ хулқ-атворли бўлиш ва ҳаёт мазмунини йўқотишда кўринади.

Шахсининг ижтимоий имкониятларини рўёбга чиқариш тушунчаси моҳиятини яхшироқ тушуниш учун, ушбу муаммони тадқиқ этган олимларнинг нуқтаи назарини кўриб чиқамиз. Н.В. Самоукин ўз имкониятларини рўёбга чиқариш эҳтиёжлар асосида деб, унга кўра: “Ўз имкониятларини рўёбга чиқариш, ўз Эгоси ва “Мен”ини кучини кўрсатишга интилиши, шахсий ва касбий ривожланишда қобилиятли ва юксак мақсадларга интилувчи одамларга хосдир”. Н.Н. Толстых бир мунча ўзгача таъриф беради, унинг фикрича, “Ўз имкониятларини рўёбга чиқариш – шахс ўзини ўзи юқори баҳолашни сақлаб қолиб, ўзгалар қилган эътирофларида ўз фикрларини тасдиғига интилувчи хулқ-атворда бўлиш”. Ушбу таърифда ўз имкониятларини рўёбга чиқариш аввалдан ўзини икки томонлама: интилиш ва ушбу интилиш оқибатида вужудга келган хулқ-атвор тушунилади. Яна ҳам аниқроқ таърифни В.С. Мухина бериб, унга кўра, ўз имкониятларини рўёбга чиқариш “инсонни атрофдагилар томонидан муносиб баҳоланишига интилиш ва ушбу интилишга асосланган хулқ-атворда бўлиш”. Ўз имкониятларини рўёбга чиқаришнинг истеъмомли-хулқ-атвор омилига Е.П. Никитин и Н.Е. Харламенковалар ҳам таҳлил қилиб, ўз имкониятларини рўёбга чиқариш “Эго”нинг стратегияларидан бири, “Мен”ни аҳамиятини кўтариш ва унга куч – қувват беришни усулидир. “Ўз имкониятларини рўёбга чиқариш бу-юқори баҳога ва ўз шахсини юқори баҳоланишига интилиши, шу интилиш билан шартланган хулқ-атвордир”. Тақдим этилган таърифлардан келиб чиқиб, психологияда ўз имкониятларини рўёбга чиқариш икки жиҳатдан кўрилади: 1) эҳтиёж-мотивацион томондан, 2) хулқ-атворли томон. Бир томондан ўз имкониятларини рўёбга чиқариш – ички ташаббускор хусусият, мустақил эҳтиёж сифатида намоён бўлиб, инсон ҳаётий фаолиятини мотивацион томонини ташкил этади, бошқа томондан эса, ўз имкониятларини рўёбга чиқариш хулқ-атвор шакли ҳисобланиб, унинг натижасида тарангликдан холис бўлиш, ўзидан қониқиш ҳиссини пайдо бўлиши, ўзини ўзи баҳолашнинг мувофиқ даражаси таъминланишидир. А. Адлерга кўра, ўз имкониятларини рўёбга чиқариш сифат жиҳатидан иккита ҳар хил турда мавжуд. Бирида натижа қалбаки ва фақат, айнан, шу субъект учун аҳамиятли, иккинчисида эса, акси, натижа ҳақиқат ва ижтимоий аҳамиятга эга. Биринчи турга мансуб ўзини ўзи баҳолаш невротикларга хос. У инсон ўзида ўзгалардан устунлик ҳиссини (комплекс) шакллантиришнинг, ўз қийинчиликлардан қочишни бир усули бўлиб хизмат қилиши мумкинлигини тахмин қилади. Ўзидан қониқмаган инсон (тўлиқ эмаслик

комплекс), боридан яхшироқ кўринишга ҳаракат қилади ва бу сунъий муваффақият ўзи учун чидаб бўлмайдиган даражага келганда ўзидан қониқмаслик ҳиссини қаноатлантиради. Руҳан соғлом инсонда ўзгалардан устунлик комплекси мавжуд эмас. Жамият учун фойдали ишларда иштирок этиб, инсон ўз ҳоҳишларини қониқтиради, унинг фаолияти конструктив, ишлари эса, фойда келтиради А. Адлерга изоҳ берган К. Зеельман шундай ёзади: «Инсон учун энг муҳими – ўзгаларга мансублик эҳтиёжидир, биз ўз имкониятларини рўёбга чиқаришга интилишдан, кучайтирилган рақобатга олиб боровчи ўзгалардан устунликка эришишдан кўра, шахсий камчиликлар ва қийинчиликларни енгишга интилиш ҳақида фикр юритишимиз керак». Э. Эриксоннинг фикрича, “шахсий ўсиш жараёнида, шахсни ўзи ҳақидаги фикр ва тасаввурларни ўзгариши, шахсни ўз имкониятларини рўёбга чиқариш асосини ташкил этади». А.Я. Анцупов ва А.И. Шипиловаларнинг фикрича, ўз имкониятларини рўёбга чиқаришга интилиш у ёки бу соҳани реал ютуқларида намоён бўлиши, шунингдек, ўз аҳамиятини ўзгалар олдида фақат сўзда ҳимоя қилиши мумкин. Шунга ўхшаш фикрни ҳам Н.Н. Толстых келтирган бўлиб, унингча, “ўз имкониятларини рўёбга чиқариш эҳтиёжи реал ютуқлар эвазига, ёки иллюзор йўл билан субъект анланган ёки анланмаган равишда бўлишни, ҳоҳлаган инсондай ўзини кўрсатишга интилади”. Н.Е. Харламенкованинг таъкидлашича, функционал йўналишига кўра, ўз имкониятларини рўёбга чиқариш уч тоифага бўлинади: ўзини ўзи инкор этиш орқали ўз имкониятларини рўёбга чиқариш, ўз “Мен”ни инкор этиш орқали ўз имкониятларини рўёбга чиқариш ва ўз-ўзини аниқлаштириш орқали ўз-ўзини англаш. Ўзини инкор қилиш орқали ўз имкониятларини рўёбга чиқариш ўз-ўзини аниқлашга ўта олиш хусусиятига эга бўлиб, одатда эришилганларни инсон шахсий ютуқларини қадрсизлантириш, омадсизликларни бўрттириш билан тавсифланади. Ҳаётнинг маълум босқичларида ўзини ўзи инкор этиш ижобий ролни ҳам бажарганлиги учун, қатъий маънода биз уни дисфункция деб ата олмаймиз. Бироқ, ўз имкониятларини рўёбга чиқариш тоифаси сифатида у – дисфункционал. Ўзга “Мен”ларни инкор этиш орқали ўз имкониятларини рўёбга чиқариш, турли шаклларига эга – маълум бир юмшоқ шакллар, унда “инкор этилувчи” у ёки бу сабаб нималигини тушунмай, қаттиқ ва жуда қаттиқ бўлади.

Таъкидлаш жоизки, бундай ўз имкониятларни рўёбга чиқаришда субъект ўз олдига ўзгага изтироб чектириш мақсадини қўяди, одатда бу воситачи мақсад бўлиб, асосий мақсад – ўзгага руҳий ва жисмоний изтироб етказишдир. Ўз-ўзини аниқлаш орқали эришилган ўз имкониятларини рўёбга чиқариш, ўзгани “Мен”ни инкор этувчи ўз имкониятларини рўёбга чиқаришдан, аввало ахлоқий асослари билан тубдан фарқ қилади. Бироқ, улар орасида ўхшашликлар ҳам мавжуд. Яъни, ўзини ўзи аниқлаш йўли билан амалга оширилаётган ўз имкониятларини рўёбга чиқариш таркибида ҳам инкор, мавжуд. Аммо энди у ўзга “Мен”га эмас, балки ўз

шахсий “Мен” ига қаратилган бўлади. Бунда у деструктив моҳиятга эга эмас. Аксинча, у конструктивдир. Инсон хусусий ёки умумий жамоат қадриятлар шкаласидан кўтарилиши учун ўзини кечаги ҳолини инкор этади. Ушбу ўз имкониятларини рўёбга чиқариш операцион ўзгарувчилари сифатидаги тоифалар ўзини ўзи инкор этиш, доминанта бўлиб ва конструктив ўзини ўзи аниқлаштириш деб номланган.

Тадқиқотларнинг кўрсатишича, ўз имкониятларини намоён қилишнинг турли турлари ва шакллари мавжуд. Агар ўзини ўзи таснифлашда уларни мақсадга йўналганлик даражасини бўлишга асос қилиб олсак, унда биз уч тоифани кўришимиз мумкин, айнан:

1. Мақсадли ўз имкониятларини рўёбга чиқариш. Бунда ўз имкониятларини рўёбга чиқариш мақсадга айланади. Бу тоифадаги ўз имкониятларини рўёбга чиқариш учун ёрқин намоён бўлган ва маълум бир шаклга, лекин абстракт мазмунга эга бўлишлик хос. Одатда инсонда ўз имкониятларини рўёбга чиқаришга кучли туртки мавжуд бўлиб, аммо унда бирон-бир ўзига хос салоҳиятга эга эмас. Шунинг учун, ўз имкониятларини рўёбга чиқариш мақсади, уни амалга ошириш учун кучли установка билан боғлиқ эмас, боғлиқ бўлганда ҳам, унинг боғловчилари ҳам мустаҳкам эмас, осонгина узилиб, ўрнига худди шундай мустаҳкам бўлмаган алоқалар билан боғланади.

2. Мақсадга йўналтирилган ўз имкониятларини рўёбга чиқариш. Аввалгисидан фарқи шундаки, бу тоифада инсон нафақат ўз имкониятларини рўёбга чиқаришни англаган ҳолда ўзига мақсад қилиб қўяди, балки қандай воситалар ва қайси фаолият соҳаларида ушбу мақсадни рўёбга чиқаришини қарор қилиб, одатда ушбу мақсадни амалга оширишади бошқа аниқ фаолият мақсадига етишиш тавсифланади. Мақсадга йўналтирилган ўз имкониятларини рўёбга чиқаришнинг икки тури мавжуд – консерватив ва прогрессив: 1) консерватив деганда, ўз имкониятларини рўёбга чиқаришда эришилган натижаларни сақлаб қолишга интилишни тушунамиз; 2) прогрессив ўз имкониятларини рўёбга чиқаришда, танланган қадриятлар зинасидан юқорига чиқишга ёки янада юқориқадриятлар зинасига чиқишга ҳаракат қилади.

3. Мақсадга йўналтирилмаган ўз имкониятларини рўёбга чиқариш. Бу ерда инсон умуман ўз имкониятларини рўёбга чиқариш мақсадини қўймайди. Фақатгина у оладиган маълум бир натижа, у ёки бошқа инсонлар томонидан ижобий баҳоланади. Шу билан бирга, у ўз имкониятларини рўёбга чиқаришни орттириб, бундай ҳолатларда бу қўшимча натижа ҳисобланади. Агар ўз имкониятларини рўёбга чиқаришни таснифлашни асосига амалга ошириш воситаларини ҳисобга олсак, унда биз икки тоифани оламиз: 1) ташқи; 2) ички.

1. Ташқи ўз имкониятларини рўёбга чиқариш. Бу атама билан биз, орттирилган нарсаларга эгалик қилиш ҳисобига амалга ошириладиган ўз

имкониятларини рўёбга чиқаришни атаймиз. 2. Ички ўз имкониятларини рўёбга чиқариш. Ушбу ўз имкониятларини рўёбга чиқаришда энг оддий нарсалар ва жонзотлар ҳам бўлиши мумкин. Бироқ, ушбу ҳолатда улар ўз имкониятларини рўёбга чиқарувчи субъекти томонидан орттирилмайди, атрофдагилардан “тортиб” олинмайди, аксинча, ички қобилиятларнинг амалга оширилиши билан шаклланади. Агар ўз имкониятларини рўёбга чиқаришни таснифлаш бўлганда натижаларни қабул қилсак, икки тоифага ажратиш мумкин: 1) шахсгача, 2) шахсий.

1. Шахсгача бўлган ўз имкониятларини рўёбга чиқаришда инсон охир оқибат ўзини бир яхлитликнинг таркибий қисми сифатида тасдиқлайди. Шахсгача иккита турости ўз имкониятларини рўёбга чиқаришнинг мавжуд: 1) инклюзив, инсон ўзини маълум бир яхлитликнинг бир қисми сифатида тасдиқлаб, ушбу массанинг бошқа таркибий қисмларидан ҳеч қандай ажралмайди; 2) баҳслашувчи, инсон ўзи чекланган кўпчиликни орасидан энг яхшиси эканлигини исботлашга интилишида намоён бўлади.

2. Шахсий ўз имкониятларини рўёбга чиқариш. Шахс бу – нафақат чекланган кўпчиликни орасидан, балки умуман, инсоний таълимот, уникал қайтарилмас микрофазодир. Ўз имкониятларини рўёбга чиқаришнинг асосий вазифалари шундай микрофазоларни яратишдан иборат. П.Тиллих ўз имкониятларини рўёбга чиқаришларни онтик (“кундалик”), маънавий ва ахлоқий бўлди. Инсонга хавф солувчи фано (ҳаёт фаолиятининг йўқ бўлиб кетиши) унда хавотирнинг ўзига хос турини вужудга келтириб, унга мувофиқ ўз имкониятларини рўёбга чиқариш турига қарши чиқиб, ушбу хавотирнинг ўзи ўз имкониятларини рўёбга чиқариш тузилмасининг таркибий қисмларидан бирига айланади. А.Г. Асмолов шахс ўз имкониятларини рўёбга чиқаришнинг қуйидаги стратегияларини ажратади.

1. Босиқ бўлиш. Ушбу тоифа одамларга салбий ҳиссиётларини ҳайрихоҳлик ортига яширадилар; ташаббусни ўзига олиш керак бўлган вазиятларда ўзини олиб қочадилар. Шахсий фикрни ва адекват ҳиссий реакцияларни яшириш, нутқий мулоқотнинг номаълум ва кам изоҳли турларини танлаш.

2. Агрессив стратегия ёки доминанта стратегияси. Бу ерда ҳамсуҳбат ўз фикрини якунлагунича жавоб бериш; юқори оҳангда гапириш; бошқаларга юқоридан қараш ва ўз фикрини сингдириш хосдир.

3. Конструктив стратегия. Ушбу стратегия хос одамларга баланд лекин ўзлари учун табиий бўлган товушда гапириш, таклиф этилган мавзунини қизиғиш билан муҳокама қилиш, ўз фикрини очиқчасига изҳор этиб, ўзгаларни фикрларни ҳам танқидсиз қулоқ тутати.

Кўриб чиқилган ҳар бир таснифлаш ўз имкониятларини рўёбга чиқаришни фақат бир томонини тавсифлайди. Сабаби берилган вазият, кўп қиррали ва муракаб жамланма бўлиб, унинг адекват тавсифномаси учун таснифланишнинг турли хил шаклларида уйғунликда солиштириши лозим. Шундай қилиб, хулоса қилиш мумкинки, бир қатор хориж психологлар ўзлари

учун шахс ўз имкониятларини рўёбга чиқариш тушунчаси моҳиятини турли таърифларини аниқлаштирганлар, бироқ, уларнинг нуқтаи назарларларини бирлаштира, шахсни ўз имкониятларини рўёбга чиқаришнинг иккита омилини ажратиб кўрсатса бўлади. Биринчи ҳолда, шахсни ўз имкониятларини рўёбга чиқаришни эҳтиёж-мотивацион томон сифатида тушуниб, у шахснинг ички ундовчи кучи бўлиб, мустақил эҳтиёж, интилиш сифатида кўринади. Иккинчи ҳолда, ўз имкониятларини рўёбга чиқариш хулқ-атворли омил сифатида кўрилиб, инсон аниқ хатти-ҳаракатларида намоён бўлувчи, ўзгалар олдида ўзини аҳамиятини сўзлар орқали ҳимоя қилиш, унинг натижасида ўз-ўзидан қониқиш ва ўзини ўзи баҳолашни кўтарилиш ҳисси намоён бўлади.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Киреева, Е.А. Методика исследования особенностей самоутверждения в подростковом возрасте / Е.А. Киреева Т.Д. Дубовицкая // Экспериментальная психология. – 2011. – № 2.
2. Самоукина Н.В. Психология профессиональной деятельности: учеб. пособие. – 2-е изд./ Н.В. Самоукина. – СПб.: Питер, 2003. – 224 с. Толстых, 3.Н.Н. Психология подросткового возраста: учебник и практикум для академического бакалавриата / Н. Н. Толстых, А. М. Прихожан. – М.: Изд. Юрайт, 2016. – .
3. Мухина, В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: учебник для студ. вузов. – 9-е изд., стереотип / В.С. Мухина. – М.: «Академия», 2004.
4. Шойимова Ш.С. Мутахассис шахсининг касбий камолоти масалалари. Интернаука №19 (195), часть 6, 2021 г.
5. Шойимова Ш.С., Бижанова А.Б. Личность в профессиональной деятельности. Научно-теоретический журнал «Наука, образование и культура» 2017 г. № 9 (24),
6. Мирзаева Н. А., Мирзаева Ш. Р. РОЛЬ ПОЗИТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ В ПСИХОЛОГИИ ЗДОРОВЬЯ //Теория и практика современной науки. – 2017.
7. Мирзаева Н. А., Шойимова Ш.С., Значение психологических знаний в медицине. 2023: Special Issue: ИНТЕГРАЦИЯ ИСКУССТВА, ГУМАНИТАРНЫХ НАУК И МЕДИЦИНЫ КАК СРЕДСТВО ВОСПИТАНИЯ ЭМПАТИИ И КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У СТУДЕНТОВ.
8. Уста-Азизова Д. А., Тахирова Р. Н., Ражабов И. Б. У. Эффективность применения визуальных органайзеров в процессе обучения в медицинских вузах //Вопросы науки и образования. – 2019. – №. 18 (65)
9. Зеельман, К. Индивидуальная психология Адлера / К. Зеельман
10. Энциклопедия глубинной психологии. – 2004. Т 4. С. 42–113

11. Эльконин, Д.Б. Некоторые аспекты психического развития в подростковом возрасте // Психология подростка / Под ред. Ю. И. Фролова. – М.: Роспедагентство, 2001. – С. 313-320.
12. Анцупов, А.Я. Конфликтология: учебник для вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. /А.Я. Анцупов, А.И. Шипилов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 591 с.
13. Толстых, Н.Н. Психология подросткового возраста: учебник и практикум для академического бакалавриата / Н. Н. Толстых, А. М. Прихожан. – М.: Изд. Юрайт, 2016. – 406 с.
14. Хватова, М.В. Самоотношение в структуре психологически здоровой личности / М.В. Хватова // Гаудеамус. – 2015. № 1. – С. 133-138.
15. Тагаев, Мамаразак. "Ўзбекистонда 1960-1980 йиллардаги пахта якка хокимлиги даврида болалар соғлигига таъсир кўрсатган омиллар." Общество и инновации 2.9/S (2021): 216-223.
16. Мирзаева, Ш. Р., and Н. А. Мирзаева. "Психолого-педагогические дисциплины в подготовке врачей и медсестер высшей квалификации." Экономика и социум 2-3 (15) (2015): 580-582.
17. Сайдазимов, Камол Тулкунович, and Хуррам Фармонович Хайдаров. "Специфика социального закона." Austrian Journal of Humanities and Social Sciences 1.3-4 (2015): 165-168.
18. Хайтматова, Г. А., Умарова, Н. Х., & Удайбердиев, А. К. (2017). К вопросу о применении метода интеграции в преподавании гуманитарных предметов. Міжнародний науковий журнал Інтернаука, (5), 56-57.